

Boeiend gedrag van ijsvogels

Ongezien observeren vanuit een schuiltent

Natuur in
Nederland

de ouders en
andere vogels
die al eens naar de
de schuiltent en
het geeft de
gelegenheid om
hem goed te
observeren

De ijsvogel is een geheimzinnige vogel. Ondanks zijn prachtige felle kleuren leidt hij voor de meeste mensen een onzichtbaar bestaan. Dat komt omdat het dier erg schuw is. Bij het minste of geringste geluid van een wandelaar in de verte slaat hij luid piepend op de vlucht. Alleen een blauwe flits laag boven het water is met wat geluk nog te zien. Dit verandert compleet wanneer je je begeeft in een schuiltent tussen de struiken langs een beek waar ijsvogels leven. Dan zijn de kleine vogels ongestoord te observeren en laten ze zich gemakkelijk fotograferen van slechts enkele meters afstand.

In het warme middaglicht pakt dit ijsvogelvrouwtje het visje al aan voordat ze goed en wel geland is. Voor artiefotografie is zenlicht noodzakelijk om snelle slalvertijden te kunnen realiseren.

Waar andere vogels zoals houtduiven, eenden en ridders soms door de schuiltent heen lijken te kijken en de directe omgeving ervan mijden, slaat de anders zo schuwe ijsvogel nauwelijks acht op dit nieuwe object langs de oever. En dat geeft mooi de gelegenheid om het boeiende gedrag van deze dieren te volgen.

Een ijsvogel kan minutenlang bewegingloos op een tak zitten, om plotseling met hoge snelheid in het water te duiken en met uiterste precisie een visje te vangen. Voordat de prooi wordt opgegeten, wordt die eerst vakkundig tegen een tak doodgemept. Daarna wordt de vis zo gedraaid, dat de kop eerst naar binnen gaat en de vinnen en schubben het doorslikken dus niet bemoeilijken. Omverteerbare delen, zoals schubben en graatjes, komen later in de vorm van braakballetjes weer naar buiten.

Interessant is ook om te zien hoe ijsvogels op hun soortgenoten reageren, want de dieren zijn namelijk zeer territoriaal. Ze verdedigen hun gebied met verve en zodra een andere ijsvogel in het zicht verschijnt wordt er een dreighouding aangenomen, om de indringer vervolgens onder schel gefluit te verdrijven. Dit gedrag is zelfs in het begin van de baltsperiode tussen mannetjes en vrouwtjes waar te nemen. De mogelijk toekomstige partners moeten nog wennen aan elkaars aanwezigheid, maar binnen enkele dagen is dat in orde. Dan breekt de boeiendste tijd aan voor observaties.

Baltsritueel

Begin maart wordt al begonnen met het uitgraven van een zogenaamde nestpijp in de steile oever van een beek. Eerst wordt al vliegend een begin gehakt met behulp van de dolkvormige snavel. Zodra het gat in de wand diep genoeg is om op te zitten, wordt het losse zand met behulp van de pootjes en de staart naar buiten gewerkt. De partners helpen elkaar bij de bouw van het nieuwe nest en om de beurt graven ze een stukje. Als ze even op een tak zitten te rusten zijn de zandkorreltjes aan hun snavels goed te zien.

Om de onderlinge band te versterken biedt het mannetje tijdens deze periode visjes aan het

vrouwtje aan. Die visjes gaat hij vaak op grote afstand van het nest vangen en hij kan dus redelijk lang weg zijn, maar als zijn roep in de verte klinkt is het opletten geblazen. Terwijl hij aan komt vliegen roept hij haar met een aantal snel repeterende ti-tuu ti-tuu piepjes. De vraag is waar hij zal landen. Als het vrouwtje in de buurt is, reageert ze direct en antwoordt ze met dezelfde drukke geluidjes. Zodra beide partners elkaar gevonden hebben gaan ze naast elkaar zitten, buigt het mannetje naar het vrouwtje toe en biedt hij haar zijn prooi aan. Heel attent, met het vissenkopje naar voren gericht zodat zij het visje meteen kan inslikken. Deze hele actie gebeurt razendsnel en fotografieren is secondewerk.

Vlak voor de puring hangt het mannetje even stil in de lucht boven het vrouwtje

[Terwijl hij aan komt vliegen roept hij haar met een aantal snel repeterende ti-tuu ti-tuu piepjes]

Vlak voor en ook na de prooioverdracht wordt er druk gecommuniceerd en ervaren ijsvogelwaarnemers kunnen aan de geluiden horen wat er precies gebeurt, zelfs zonder de ijsvogels te zien! Het is fantastisch om zo'n baltsritueel live mee te maken en de roepende ijsvogels in "surround sound" om je heen te horen. De locatie van de schuiltent is nog wel de spannendste factor en met een beetje geluk heb je goed zicht op alle gebeurtenissen. Mijn ervaring is dat er op het hoogtepunt van de baltsperiode ongeveer tien visjes per dag door het mannetje aan het vrouwtje worden gegeven.

Dat betekent dus urenlang observeren, goed opletten en hopen dat deze acties niet net om de hoek plaats vinden buiten je zichtveld. Maar het is zonder meer het wachten waard en er is altijd wel iets te zien bij het water.

Mislukte poging

Eén van de grappigste momenten die ik heb meegemaakt en heb gefotografeerd was de volgende. Een ijsvogelvrouwtje zat op een stronk in de beek toen ik achter mij het mannetje hoorde aankomen. Hij landde met een visje op de tak vlak voor mijn schuiltent. De twee ijsvogels konden elkaar zien en het mannetje riep het vrouwtje. Toen zij niet kwam vloog hij naar haar toe en bood op de stronk het visje

Foto boven:
Tijdens deze paring was het mannetje zo goed in balans dat hij zijn vleugels even stil omhoog hield. Ook is te zien dat hij met zijn snavel de kopveertjes van het vrouwtje vast pakt.

aan haar aan. Het bijzondere was dat zij het visje niet aanpakte. Meestal zijn jsvogelvrouwtjes heel gretig en hebben ze hun snavel al open voordat het mannetje naast ze geland is. Het mannetje draaide zich onverrichter zake om en vloog weg om het visje zelf op te eten. Toen hij terugkeerde wachtte ze met wijd geopende snavel en leek verbaasd deze keer geen prooi te ontvangen. Een paringspoging van het mannetje mislukte vervolgens. Het was een zeldzame waarneming van een mislukte prooioverdracht en een mislukte paring, waaruit blijkt hoe nauwgezet de communicatie en afstemming tussen de dieren lúster.

Familieleven

Na een aantal dagen van steeds frequentere paringen, worden de eieren gelegd. Doorgaans kunnen de paringen worden waargenomen direct nadat het vrouwtje de aangeboden vis heeft opgegeten. Het mannetje is dan nog in de buurt en er wordt weer druk naar elkaar gepiept en gefloten. Het is duidelijk te zien hoe het vrouwtje met haar vleugels begint te trillen, terwijl het piepen steeds heviger wordt. Vervolgens vliegt het mannetje op en blijft dan soms enkele ogenblikken boven het vrouwtje in de lucht hangen. Ten slotte volgt de paring, die maar enkele seconden duurt. Om zijn evenwicht te bewaren fladdert het mannetje met zijn vleugels terwijl hij zich op de rug van het vrouwtje bevindt.

Foto links:
Vanaf een tak boven het water leert de jsvogel op visjes, die hij vangt door met hoge snelheid in het water te duiken.

Aleen wanneer hij goed in balans zit houdt hij zijn vleugels even stil recht omhoog.

Wanneer alle eitjes, meestal zo'n vijf stuks, gelegd zijn breekt er een periode met een gezamenlijke taakverdeling aan. Omebeurten broeden de oudervogels en ze lossen elkaar daarbij elke twee à drie uur af. De jongen, die na zo'n drie weken uit het ei komen, moeten drie weken intensief gevoerd worden. Eerst met hele kleine visjes, later met grotere. Hoe ouder en hongeriger de jongen worden, hoe vaker de ouders met voedsel moeten aanvliegen. In de laatste week voordat de jongen uitvliegen wordt er elke tien minuten een visje in het nest bezorgd. De jongen zitten dan al in de nestpijp te wachten, waardoor de af en aan vliegende oudervogels achterwaarts het nest moeten verlaten. Omdat de nestingang besmeurd is met uitwerpselen van de jongen, komen de ouders met een zichtbaar

vulie buik naar buiten. Door tijdens het wegvliegen een paar keer in het water te plonsen wordt de viezigheid afgespoeld, wat mooie plaatjes oplevert voor de fotograaf. Zelfs wanneer de jongen eenmaal zijn uitgevlogen worden ze nog een poosje door hun ouders gevoerd. Al snel moeten ze echter hun eigen visjes leren vangen en vanaf dat moment beginnen de ouderdieren aan een tweede broedseizoen. Als de zomer lang duurt, is zelfs een derde nest niet uitzonderlijk. Zo kun-

**Door het verrempok
veelvuldig te posten
blijft het in
goede conditie.
Ieder veertje komt
aan de beurt en
wordt ingeget,
zodat de ijsvogel
goed tegen water
en zand bestand
is.**

**[In de laatste week voordat de jongen uitvliegen wordt
er elke tien minuten een visje in het nest bezorgd]**

nen er per broedpaar wel tien tot vijftien jonge ijsvogels voortgebracht worden en als de volgende winter niet te streng is zullen er veel overleven. Dankzij de zachte winters van de laatste tien jaren is de Nederlandse ijsvogelpopulatie inmiddels zo groot dat de soort geen Rode Lijst-vermelding meer behoeft. Een strenge winter kan daar echter veel verandering in brengen. Een lange, aaneengesloten vorstperiode belemmert op de eerste plaats het vangen van vis, waardoor veel ijsvogels van de honger sterven. De naam 'ijsvogel' is wat dat betreft nogal cynisch gekozen...

Wie zelf ijsvogels wil spotten in Nederland kan dat met wat geduld en geluk proberen in de Oostvaardersplassen, de Biesbosch of langs riviertjes en beken in Twente (bijvoorbeeld in de omgeving van Denekamp), de Achterhoek of op de Veluwe. Eerlike jaren geleden zag ik ze zelfs balsend en parand in het Arnhemse park Sonsbeek. In de herfst en winter zijn ijsvogels ook te vinden in watergebieden waar geen broedgelegenheden zijn.